

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

Ծնած է 1908ին Սամսոն: Հայրն է վանառական Երուանդ Ակինեան եւ մայրը՝ Թալասցի Զապել Թիւրպպեան:

1915ին կորսնցնելով իր հայրն ու երկու քոյրերը, մօրը հետ կ'ապաստանին Հալէպ: Երկու տարի կը յանախէ տեղւոյն ազգային վարժարանը, 1920ին փոխադրուելով Պոլիս՝ Բանկալթի, կ'աշակերտէ Ղալաթիոյ Կեդրոնականը, ուրկէ 1924ին կ'առնէ միջնակարգի վկայականը եւ կ'անցնի Բոպէրթ Գոլէն, որու լիսէէն վերջ առեւտրական բաժնէն շրջանաւարտ կ'ըլլայ 1932ին: Համալսարանական ուսում մը եւս կը ստանայ Պոլսոյ իրաւաբանական ֆախիւլթէէն, վկայուելով 1937ին: Կը պաշտօնավարէ «Ճումհուրիյէթ» օրաթերթի մէջ, իր հայերէն գրութիւններով կ'աշխատակցի «Ժամանակ»ին, տասը տարի պաշտօն ստանձնելով նաեւ խմբագրական կազմին մէջ: 1943ին կ'ամուսնանայ դաշնակահար Վիթթորիա Զինարեանի հետ, կ'ունենան Սօսի անունով աղջիկ զաւակ մը: Ապա կը նետուի վանառականական ասպարէզ, գրական աշխատանքին առընթեր աշխոյժ մասնակցութիւն կը բերէ պոլսահայ երաժշտական եւ գեղարուեստական կեանքին: 1976ին Պոլսոյ մէջ հրաժեշտ կու տայ կեանքին, ետին թողլով գրական վաստակ մը՝ «Ժամանակ»ի էջերուն մէջ ցրուած եւ հատոր մը՝ 1963ին Պէզնեան Սանուց Միութեան կողմէ գրքի վերածուած *Յաղթանակի ճամբան* թերթօնային վէպը, որ 2004ին ընդարձակ յաւելուածով լոյս տեսած է նաեւ Արասի մատենաշարէն:

Հրատարակչատան կողմէ

Սոյն գիրքը յաւելուածներով և պատկերներով նոխացուած հրատարակութիւնն է Արա Ակիներեանի *Հայրիկ, Հայրիկ* վէպին, որ գրեթէ կէս դար առաջ լոյս տեսած էր «Ժամանակ» օրաթերթին մէջ (14.12.1964 - 22.04.1965, 121 թերթօն) Ա. Երակ ստորագրութեամբ:

* * *

Հաւատարիմ մնալով հանդերձ վէպի թերթօնային բնագրին, կատարած ենք որոշ ձեւային փոփոխութիւններ եւ սրբագրութիւններ: Մեր ներմուծումները նշած ենք անկիւնաւոր փակագծերով [], իսկ փակագծեալ () ու Մ. Հ. կրճատումով ծանօթագրութիւնները կը պատկանին հեղինակին: Մեր կողմէ խաչանշուած (+) գրաբարախոն հատուածներն ու թրքերէն նախադասութիւնները ծանօթագրած ենք յաւելուածին մէջ (էջ 319-324):

Խմբագրութեան ընթացքին նկատի ունեցանք Հայկ Աճէմեանի *Հայոց Հայրիկ* (Թաւրիզ, 1927) կենսագրական հատորը, որ գլխաւոր աղբիւրներէն ըլլալ կը թուի հեղինակի սոյն աշխատանքին. օգտուեցանք *Ամբողջական Երկեր Խրիմեան Հայրիկի* (Նիւ Եորք, 1929) գրքէն՝ առաւելաբար յաւելուածի բաժնին մէջ, ուր որպէս պատմական փաստաթուղթ տեղադրեցինք նաեւ Խրիմեանի հրաժարականը՝ լեզուային կարգ մը բացատրական փակագծերով:

*

Այս առթիւ շնորհակալութիւն կը յայտնենք հեղինակին աղջկան՝ Սօսի Անթիքանեանին՝ իր աջակցութեանը համար, ինչպէս նաեւ Արամ Գամպուրեանին, որ տրամադրած է գրքին ատաղձը՝ *Հայրիկ, Հայրիկի* թերթօնային հրատարակութեան կտրօնները:

Հրատարակութեան ու խմբագրութեան վերաբերեալ

ՆԱՅՐԻԿ, ՆԱՅՐԻԿ

ՎԷՊ ԵԿԵՂԵՅԱՊԱՏՄԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷ

Արաս Հրատարակչություն
A r a s Y a y ı n c ı l ı k

İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Z
34070 Tünel, Beyoğlu-İstanbul

Tel: (90) 212.252 65 18 - 243 06 02

Fax: (90) 212.252 65 19

www.arasyayincilik.com
info@arasyayincilik.com

Sertifika No: 10728

ARAS - ԱՐԱՍ 128

ՆԱՅՐԻԿ, ՆԱՅՐԻԿ

ՎԷՊ

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

Հրատարակչության Պատրաստեց
Արտաշէս Մարկոսեան

Կողքի Պատրաստութիւն
Արէտ Կըճըր

Տպագրութիւն
Սէնա Օֆսէթ

Մարտ 2012 Ստանդուկ

ISBN 978-605-5753-28-3

ՆԱՅՐԻԿ, ՆԱՅՐԻԿ

ՎԷՊ ԵԿԵՂԵՅԱՊԱՏՄԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷ

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

ԱՐԱ ԱԿԻՆԵԱՆ

իբ համալսարանական օրերուն

Խրիմեանի արժէքին մասին կարծիքները այլազան են: Խրիմեան հոգւով մանուկ մըն էր, իսկ նկարագրով հսկայ մը եւ այդպէս մնաց մինչեւ վերջ: Րաֆֆի ըսած է անոր համար. «Խրիմեան հոգւով բանաստեղծ է, իսկ սրտով առաքեալ»:

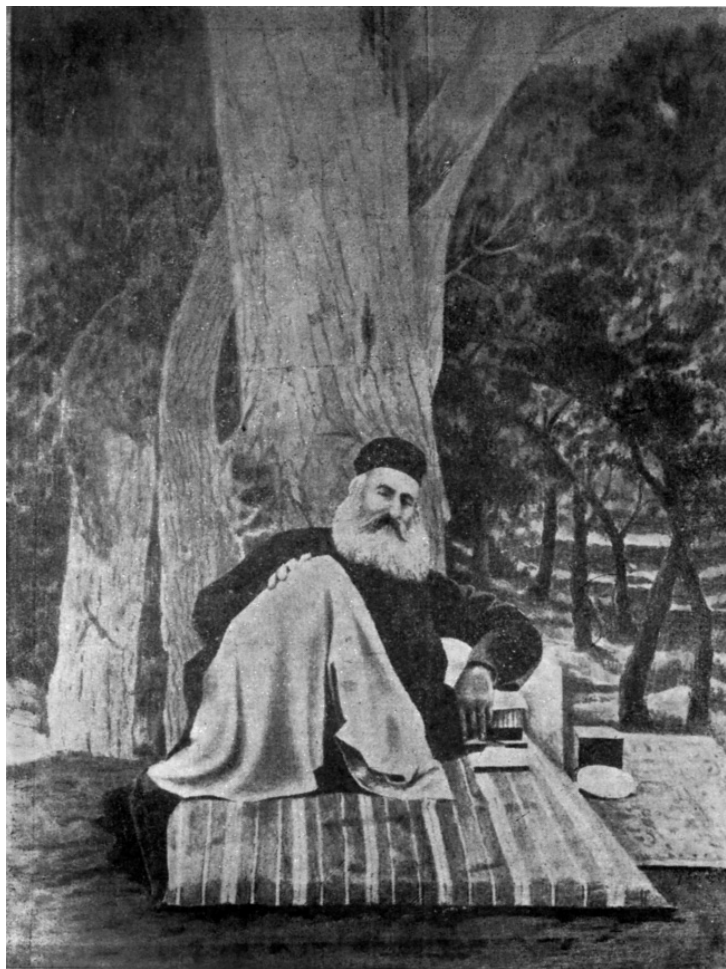
Երուսաղէմի Թորգոմ Պատրիարքը Խրիմեանի համար հետեւեալը ըսած է. «Մեծ գաղափարի մը ջահակիրը ըլլալ: Այս էր իր կոչումը»:

Այդ գաղափարը դատ մըն էր, որուն զինուորը եւ նուիրեալը եղաւ ինք: Այդ դատը ոչ ոք գիտցաւ իր ամբողջ պարգուքեամբ վերլուծել: Յեղափոխականը տարբեր ակնոցով դիտենք, Խրիմեանն ու իր դատը, իսկ պետականը տարբեր: Իրականութիւնը սա է որ, անոր մանուկ հոգին միշտ ապրեցաւ ժողովուրդին համար:

Խրիմեան իր այս բարութեան համար Կաթողիկոս ընտրուեցաւ: Մաքուր ու առաքինի անձ մը եղաւ, անձնագոհ եւ անշահախնդիր: Ան հայ եկեղեցականութեան հսկայ ջահակիրն էր:

Ահա թէ ինչո՛ւ մեծ հանոյժով ուսումնասիրեցինք իր կեանքը եւ գայն հիմքը դարձուցինք մեր այս վէպին:

Շրջանակներ

Handwritten signature

ՆԱՅՐԻԿ, ՆԱՅՐԻԿ

«Խրիմեան սիրում է գործել, ընկնել, կանգնել
ու միշտ պատերազմիլ վտանգների
մրցակցումի խոովութեան հետ»:

ՐԱՖՖԻ

**ՄԱՍ Ա.
ՏԱԺԱՆԱԳԻՆ ՎԵՐԵԼՔԸ**

Հ Ա Յ Ր Ի Կ Հ Ա Յ Ր Ի Կ

Վ Է Դ Ե Կ Ե Ն Ե Յ Ա Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն Կ Ե Ա Ն Բ Է

ԳՐԵՑ Ա. ԵՐԱԿ

ԹԻԻ-68-

Արդյույն դերին ըլլող քաղաքացիները վճեմուցումն ժամանակահատված անցնել տալ Հաս դիմի տուրջ Պերլինի գաշնու զբիւ մէջ զբաւած ներ յառա՛ք, որ Սոն ՍՐԷՊանիկ Ներք յոգնածին անջ տասն էր: Պերլինի ներք յառա՛քը նեանծան է:

Վերաբերուիք Դուրս յանն կ'անու, անյաղաղ կրօնասպանի այն բարոյագումները եւ քորկերպրումները գարս կը դա՛նանքն ու գոյան պիտեբրան Հայրէ բնական խոտորեցներում մէջ եւ կառ խոտորչ յոցս ապահովութիւնը շէրքընէրան է ճիւղներում պէ՛մ: Ես այս նպատակին համար ձեռք անուած ճիւղերն զար զարջն պիտի ծանոթանիլ պիտա՛րի՛նէրան (զարմապիքը ասորս զբառ Կերտորի, Աւարտի, Պրանտա, Ապլլիտ, Խոտչիտ եւ Յուսիտ) որոնք դիմի հսկին յոցս գարտորարմին կ'ուրս:

Առե՛ք եւ անու երկու զա՛նաչորիկուս մէջ Հայկական Հարցին հոգեբանութիւնը յարամաները: Այս է՛ւսն ինչպիսիան հարցին սկիզբը, հարց մը որ խաղաղ ժողովուրդի մէջ խաղաղութեան մէջ եւ արդարեան պաշտօնականին ասի տարբեր զարմանիչ ըլլալով ծնու յայն ընտան զիտուր իրեննէրու եւ ինչ մտնուածայն զիտուր իրեննէրու յարմարութեամբ աշխատեալի կենտրոնիկուսու է: զարմու անհամոզիչ եւ անհամոզիչ բնակի մէջ:

Հայկական հարցը իրականին մէջ հարաբարական ժողովուրդի մը խաղաղ ապրելու յարմարն էր պիտոյան կեցիմանութեան մէջ եւ պատանակներու պաշտօնականութեան տակ:

Սամանեան կայսրութեան անկումն շրջաններում իր կեցողոյնի կատարելութեւնը կրօնիցայում էր կը ճիւղեանկութեւնը երկրին Հնուտար զուաներան մէջ, կայսրութեան աշխատանքը ու զարմանայ մէջ նասուածը անընչուս կը հարաբարեար ծայր ու արմիւնտանումն տարն մէջ նասուածի: Հոն ուր իրիմանութեան յի կայ, Հոն ուր պիտոյան կեցիմանութեան յիստ կը աստէ աշխատուել ու բարեկեցիկ զուանարջը եւ անկեցիմանութեան կ'ապարի ան կարողութեան ու ընդուտ գոտակարջը: Արդյույն ան Սամանեան կայ

պատեան ժայտաբազմէն Հնուս գաւառներու մէջ ճիւղար եւ շէրք ճիւղ, էր զինքով ոչ որեւէ կը ճանչար ոչ իրիմանութեան եւ անկն անիմիտի կ'ապարտութիւնը Հայաստան գիւղերը եւ տանները, Բաշարի կուտար Հայաստանից: Կը գիտեցիլը Հայաստան անցնիլը եւ կէնք եւ անպատիւ կը մտար: Հայրք որ այր կ'ապարտեան յաւ գոտակարջն էր, հարուտս զաստարան էր, ասեւտականն ու հոգաբարձն էր, կ'զրպիքը մտնալ ու մանկալով, զիբոլով ու զբնու-լ եւ զինքն կուտար իր հոտնէն ընալիլ իր պիբըջ աշխու, Այս վիճակը արտաբնու համար էր որ պիտու: Սոցիալիստական կրօն բարեկարգութեան ինչ յանք ծայր կ'ընկնան էւ ապա Ներսէս-Պարտարթի օրով: Երբ Եսիտիկ արմապիքը ջրար դա՛նարջ, այն քորկերպրութեւնը նեանտար գաւառներէն ներս տանելու է անընայն ճիւղս ու շէրքն արտքին պարտապիքելու ասք յուսել:

Անու ինչ է՛ւսն, Հայկական հարցը մնաց մէջս թուրքի միտք: Անու ինչ է՛ւսն, Պերլինի մէջ աշխատանք զնանն անցին յայնու Հայկական պատակեցիմանութեան յանքերը:

Արեւելքն կ'ան աստիքն զբնտանայն կ'կ'ընչիքն պատկանակ երկու տրքեկանպատաներ թերեւս իրենց կ'անուան արտաբով Պերլինի վիճակագրումն ճիւղ մը անցին զո՛րս աստին կըր անցնը թուրքներու կամ տարմնելու մէջ կը շտապին իրենց գտնին համակիրնքը գտնել: Վե՛նաժողովին աստիքն արտաբով երկրակիրներում է շնչանկարութեանց Պերլինի պիտուական գաւառ անկնները զուտախ մը եւ պատմական գիտք մը կ'անապիքին Հայ արքայիկապուաններում իրենց զգնակները ասու ան արեւելքից:

Պիտարք էր վե՛նաժողովին նախապէս շարիքը թողունիլ Հայ պատակեցիմանութեան տե՛ւականութեան ինչպանքը, հակասակ տնար հակասուկարջ մը շէրք անցնը:

Ակիւնեանի վեպը՝ Հայրիկ, Հայրիկ պարբերաբար լոյս տեսած էր Պոլսոյ «ժամանակ» օրաթերթիցն մէջ «Ա. Երակ» ծածկանունով. վերը՝ վեպի 68րդ թերթօնը («ժամանակ», 24 Փետրուար 1965):

ԳԼՈՒԽ Ա.
«ՆԻՒՆՔԵԱՐ»
ՇՈՒԳԵՆԱԲԻՆ ՊԱՆԴՈՒԽՏԸ

Հիւնքեալ անունով փոքր շոգենաւը, լուսաբացին հետ միասին Սեւ Ծովէն Վոսփոր մտաւ եւ նեղուցին կապոյտ ալիքները ճեղքելով յամրաբար մօտեցաւ Սիրքէճի եւ խարսխեց: Ծովեզերքէն նաւակներու թիերը սկսան շարժիլ կրիաներու նման ու սողալ դէպի նաւ, նաւավարներուն օրապահիկ մը ապահովելու յոյսով: Քիչ վերջ Հիւնքեալ արդէն իսկ պաշարուած էր նաւակներով, որոնց նաւավարները կը ջանային ճամբորդները իրարու ձեռքէ խլել ցամաք հանելու համար:

Շոգենաւին ճամբորդները մեծ մասով պանդուխտներ էին, որոնք կու գային Պոլիս իրենց բախտը փորձելու: Չէ՞ որ տարիներով լսած ու երգած էին ծանօթ երգը «Երթամ Ստանպոլ, բերեմ փարա պոլ [առատ]»: Երազներով ծանրաբեռնուած պանդուխտները հիմա որ հասած էին Պոլիս յանկարծ դէմ յանդիման եկած էին իրականութեան հետ: Մոռցած իրենց դժնդակ ճամբորդութիւնը՝ հիացումով կը դիտէին մայրաքաղաքը, որ իրենց յոյսերուն նոր դուռ մը կը բանար: Ոչ ոք կը խորհէր թէ իրենցմէ առաջ քանիներ եկած էին հոն սլաւի (պանդխտութեան) որպէսզի դրամ շահին ու ծննդավայր դառնան: Նաւավարներուն աղմուկը զիրենք սթափեցուցած էր իրենց երազներէն եւ դրած էր զիրենք սոսկ իրականութեան առջեւ: Պէտք էր որ ցամաք ելլէին, պէտք էր որ գիշերելիք տեղ մը գտնէին եւ յետոյ գործ մը փնտռէին:

Անշուշտ իրենք ալ շուտով պիտի խառնուէին մեծ քաղաքի ամբոխին եւ պիտի ճանչնային իրենց սպասող դառն կեանքը: Անոնց ճակատագիրը միւս պանդուխտներէն տարբեր չէր կրնար ըլլալ: Կամ պիտի կորսուէին կեանքի պայքարին մէջ եւ կամ քիչ հաւանականութեամբ պիտի յաջողէին իրենց համար աւելի լաւ կեանք մը պատրաստել: Իսկ իրենց մայրերը, կիները կամ քոյրերը պիտի աղօթէին անոնց համար եւ պիտի սպասէին այն երջանիկ օրուան երբ իրենց սիրելի պանդուխտը պիտի վերադառնար... Եթէ սակայն վերադառնար:

Պանդուխտներուն սպասող կեանքը անծանօթ չէր Հիւնֆեարով եկողներուն, որքան կը ջանային յոյսերով օրօրուելով մոռնալ դառն իրականութիւնը. մէկուն եղբայրը եկած ու Հիւնֆախտէ մեռած էր, միւսին դրացին մոռցած էր տունն ու տեղը եւ հաշտուած էր բռնակրի ճակատագրին հետ: Ուրիշ մը, եթէ քիչ մը աւելի բախտաւոր էր, կրցած էր քանի մը տասնեակ ոսկի գրպանը դրած դառնալ երկիր, առհասարակ փճացած առողջութեամբ մը:

Այս տխուր վախճանը ծանօթ ըլլալով հանդերձ, այդ օրերու մարդոց անխուսափելի ճակատագիրն էր կարծես պանդուխտի ցուպը ձեռք առնել:

Այդ օրը նոր յոյսերով բռնաւորուած մօտ քսան պանդուխտ եկած էր Հիւնֆեարով, մեծ մասամբ Վանեցի եւ Մշեցի:

Այդ պանդուխտներուն մէջ կար պատանի մը, որ ուշադրութիւն կը գրաւէր իր մաքուր վրայով, գեղեցկութեամբ եւ բարեձեւ շարժումներով: Վանեցիի շեշտով բայց մաքուր հայերէն կը խօսէր: Ինք ալ քանի մը պանդուխտի հետ ծրարը առած նաւակ մը ցատկեց: Քիչ վերջ նաւակը մօտեցած էր Սիրքէճիի քարափին, որ լեցուն էր նախապէս Պոլիս եկած պանդուխտներով:

Անոնք առաւօտուն կանուխ քարափ փութացած էին հայրենիքէն եկողները դիմաւորելու եւ անոնցմէ թարմ լուրեր առնելու համար:

Թիկնեղ պատանին դիմաւորող չունէր սակայն: Վանի դրացիներէն Կարապետին հետ եկած էր եւ միասին ելան Սիրքէճի: Հազիւ թէ ցամաք ելած՝ բեռնակրի զգեստով մէկը մօտեցաւ անոնց:

— Կարապետ, ըսաւ:

Նորեկը դարձաւ ձայնին եկած կողմը եւ երկուքը գիրկընդխառնուեցան:

— Կարապետ, ըսաւ Վանեցի պանդուխտ Մարկոս, Վանեցի պանդուխտներուն խանը քեզի համար տեղ պատրաստած եմ:

— Հոգիս մատաղ քեզ, Մարկոս ճան. երբ նամակ գրեցի, վստահ էի թէ պէտք եղածը պիտի կարգադրես: Ստանալով քեզ չէ փոխեր:

Քանի մը քայլ յառաջանալէ վերջ, Կարապետ խօսեցաւ.

— Մարկոս, ճանչցա՞ր հետս եղող սա կտրիճը:

— Չէ, ախբեր:

— Չէ՞ս յիշեր Յանկոյսներու թաղը Ղրիմցոց ընտանիքը:

— Է, հա:

— Աս Մկրտիչն է, ինչպիսիք աղայի եղբոր գաւակը:

— Անոնք լաւ կտաւագործ էին, լաւ դիրք ունէին, Մկրտիչը ինչո՞ւ պանդխտութեան ելեր է:

— Մկրտիչ ինք ալ կտաւագործութիւնը լաւ սորված է: Վարագայ վանքին մէջ դպրութիւն ալ սորված է: Գրոց բրոց մարդ եղաւ, բայց ինք առած ուսումը քիչ կը գտնէ: Այս տղան Ստանալով եկող միակ պանդուխտն է որ գործ ու դրամ չէ որ կը փնտռէ, այլ՝ ուսում:

Մկրտիչ իրիմեան որ տասնեօթը տարու յաղթանդամ

ու գեղադէմ պատանի մըն էր, ինք ալ խօսքի խառնուելով ըսաւ.

— Կրնա՞ք գիտ հոս լաւ վարժապետի մը քով դնել:

— Հէլէ հեղ մը խան երթանք, ըսաւ Մարկոս, որ ոչ մէկ վարժապետ կը ճանչնար:

Խանը շատ հեռու չէր: Այդ օր Ուրբաթ ըլլալուն համար պանդուխտները մեծ մասով խանը կը գտնուէին: Պանդուխտներու այդ մուկ ու խոնաւ բնակավայրին մէկ անկիւնը անկողին մըն ալ տրամադրեցին Մկրտիչին: Այդ օրը անցաւ իրարանցումով, եկող ու գացողներով: Այսպէս կ'ըլլար երբ նոր շոգեհաւ մը գար: Այդ օրը տօնական օր մը կ'ըլլար: Ամէն ոք իր գիւղէն, իր ընտանիքի անդամներէն, զրացիներէն լուր կ'ուզէր: Այդ օրերուն երբ ամիսը կամ երկու ամիսը մէկ շոգեհաւ կու գար, երբ ցամաքի ճամբով կարաւաններով դանդաղօրէն ճամբայ կը կտրուէր եւ կանոնաւոր թղթատար չկար, նամակ ստանալ հազուագիւտ բախտ մըն էր:

Օրուան յոգնութիւնը պատճառ դարձաւ որ խանին վրայ Մորբէոս շուտով տարածէ իր թեւերը: Բայց պանդուխտներուն մէջ կար մէկը որուն աչքերուն քուն չէր իջներ: Այդ մէկը Մկրտիչ Խրիմեանն էր: Միւս պանդուխտները քիչ թէ շատ գիտէին թէ ինչ ճակատագիր կը սպասէր իրենց: Գիտէին թէ լաւ կամ գէշ գործ մը պիտի գտնեն ու պիտի աշխատին: Գիտէին թէ քիչ թէ շատ բան մը պիտի շահէին եւ որքան շքեղ ըլլար այդ շահը, իրենց կողորդէն խնայելով քիչ մը դրամ պիտի դրկէին երկիր: Նոյնը չէր սակայն պատանի Խրիմեանի պարագան: Ան չէր եկած Պոլիս գործ փնտռելու, այլ եկած էր «լոյս» փնտռելու: Ահա թէ ինչու միայն իր «վաղը» անծանօթ էր: Մտահոգ էր: Ներսը հսկայ սէր մը, խոշոր բաղձանք մը կար ուսման հանդէպ: Եկած էր «լոյս քաղաք» ուր վարժապետներու լաւագոյնները

կային: Քաղաք մը ուր տասնեակներով եպիսկոպոս կար, ուր գրագէտներ ու բանաստեղծներ կային: Հիմա ինք լուսոյ այս վառարանին մէջ կաթիլ մը լոյս կը փնտռէր: Պիտի գտնէ՞ր: Ահա այդ էր իր մտահոգութիւնը: Ահա այդ պատճառով չէր կրնար քնանալ:

Այդ գիշեր Պոլսոյ գեղեցիկ գիշերներէն մին էր: Ինչպէս Մեծարենց ըսած է «Հաշիշով օծուն ու բալասանով» լեցուն էր օդը: Խրիմեան կամաց մը անկողինէն ելաւ եւ քնացողները չարթնցնելու զգուշութեամբ կամաց կամաց դուրս ելաւ փողոց, այդ գեղեցիկ օդը շնչելու եւ իր երազներուն անձնատուր ըլլալու: Երկար երազեց եւ ամէն անգամ որ երազէն սթափեցաւ, երկար մտածեց: Լուսաբացի մօտ դարձաւ ննջարան ու յոգնած անկողին մտաւ: Քիչ վերջ միւսներուն նման ինք ալ ինկած էր Մորբէոսի գիւղը:

Վարագայ վանքը՝ բակէն դիտուած. մէջտեղը՝ տաճար, ձախին՝ թանգարան եւ ձեռագրաց մատենադարան, աջին՝ ցորենի ամբար, ետին՝ «Վարագայ դրախտ» կոչուած այգին եւ լեռները: